

SZEMLE

A finn büntető törvénykönyv reformja

A hagyományos rekornszenv, a kulturális élet különböző területein kialakult eszmecsere és együttműködés ellenére a finn büntetőjog és a kriminálpolitikai elképzelések viszonylag kevésbé ismertek hazánkban. Ennek egyik oka, hogy jogászaink finnországi látogatásai csak néhány éve váltak rendszeressé.¹ Így érthető, hogy korábban kevés publikáció jelent meg magyar nyelven a finn büntetőjogról. De a külföldi folyóiratokban is elvéve találkozunk ilyen tárgyú munkákkal. Az ismertetés jellegű és az összehasonlító tudományok ugyanis sokkal inkább a skandináv büntetőjog, jogtudomány és a kriminálpolitika általános vonásaival foglalkoznak, semmint az egyes országokéval. Ha illusztrálás végett a szerzők mégis valamely északi ország büntetőjogának konkrét szabályát, intézményét ragadják ki példának, választásuk ritkán esik Finnországra. E mostoha bánásmód oka az, hogy Finnországban a bűnözés szerkezete és — az állandó, részben eredményes idomulási törekvés ellenére — a szankciórendszer, valamint a büntetéskiszabású gyakorlat eltér a skandináv „mintától”, és így a nordikus csoport büntetőjogának jellemzésére Finnország kevésbé alkalmas.

Hasonló a helyzet a kriminálpolitikai áramlatok terén. Az évszázad első felében Skandináviában igen rövid idő alatt elterjedt ún. kriminálpolitikai (szociológiai) irányzat csupán részben tudott gyökeret verni a finn büntetőjogban. Az 1950-es évektől Svédországban és Dániában oly nagy népszerűségnek örvendő ún. treatment (kezelési) ideológiát pedig a finn büntetőjogászok egy tekintélyes

része gyanakvással, sőt ellenszenvvel fogadta. Mivel e radikális irányzat tételeinek gyakorlati megvalósításában Svédországban mentek el a legmesszebbre, érthetően az izgalmas svéd kísérletek kerültek reflektorfénybe, míg a „konzervatív” finn büntetőjog különösebb érdeklődésre nem tarthatott számot.

Az 1960-as évek közepétől azonban új kriminálpolitikai tendencia jelentkezett Skandináviában, amely ma már Svédországban is fenyegeti a treatment ideológia egyeduralmát. Ez az irányzat visszatér a generális prevenció elsődlegességének hangsúlyozásához, és ennek leghatásosabb eszközének az igazságos, a bűnösséggel arányos büntetést tekinti. Mivel ennek a neoklasszikus irányzat néven ismertté vált elméletnek a szószólói Skandinávián belül nagyrészt finn büntetőjogászok és szociológusok, érdemes megismerni a finn büntető törvénykönyv tervezetével, amely már magán viseli az említett szemléletváltozás jegyeit. Ezt megelőzően foglalkozom a finn büntetőjog szankciórendszerének XX. századi fejlődésével, amelyen a kriminálpolitikai elképzelések világosan nyomon követhetők.

I.

A ma is hatályos finn büntető törvénykönyv elveinek kidolgozása az 1860-as években kezdődött, és három évtizedes kodifikációs munkát, több tervezetet követően a parlament 1889-ben fogadta el az új törvényt. A kódex a klasszikus büntetőjogi iskola tételeit tükrözte, alkotói a szankciórendszert az abszolút büntetési teória talaján állva dolgozták ki. A főbüntetések között a halálbüntetés, a szigorított munkával egybekötött szabadságvesztés, a szabadságvesztés, valamint a pénzbüntetés szerepelt. Az igazságos megtorlás elvével összeegyeztethetetlen túlzott egyéniesítés lehetőségét a törvény kizárta azzal, hogy szűken vonta meg a büntetési tételhatárokat, és alig adott módot a bírónak, hogy az előírt büntetési nemtől vagy akár a tételhatároktól — még ha kivételes körülményeket észlelné is — eltérjen.

A XIX. század végére ugrásszerűen megnőtt kriminalitással szem-

ben a hagyományos büntetőjogi eszközök elégtelennek bizonyultak, és megkezdődött az új módszerek utáni kutatás.

Az egymás után jelentkező elméletek közül a Liszt nevével fémjelzett ún. kriminálpolitikai (vagy modern, illetőleg szociológiai) iskola tételei termékeny talajra hullottak Skandináviában, és hamarosan érdeklődést keltettek Finnországban is. Az 1889-es Btk egyik szellemi atyja, Jaako Forsman maga ismertette az új iskola híveit összefogó Nemzetközi Büntetőjogi Egyesület programját, méltatva annak gyakorlati jelentőségét. Egy későbbi tanulmányban elismerte azt is, hogy a finn Btk-t nem alaptalanul érik támadások konzervativizmusa miatt.²

A kor büntetőjogászai szemében tehát a finn Btk már életbe léptetésének időpontjában elavult volt, és megindult az új intézmények meghonosításának folyamata. Először a feltételek elítélését vezették be az alkalmi elkövetőkkel szemben 1918-ban. Következő lépésként a hagyományos egy összegben kiszabott pénzbüntetést a napi pénzbüntetés váltotta fel 1921-ben. Az északi államok között utolsóként Finnország is meghonosította a határozatlan tartamú szabadságvesztést, az ún. biztonsági őrizetet 1931-ben. 1940-ben módosították a fiatakorúakat érintő rendelkezéseket. Az új törvény a 15—17 éves elkövetők büntetőjogi felelősségre vonása helyett az esetek nagy részében szociális intézkedéseket helyezett kilátásba, és létrehozta a fiatakorúak börtönét.³

A XX. század első felében tehát a finn büntetőjog eszköztára új intézményekkel bővült, és a szankciórendszer középpontjába a meg rögzített bűnözők és a fiatakorúak kerültek. A finn fejlődés jellemzője azonban az, hogy a modern büntetőjogi irányzatok követelése

² Lahti Raimo: Finland's System of Criminal Sanctions in Transition. Kézirat, 10—11. old.

³ Annak eldöntése, hogy a fiatalok e speciális intézetben töltsék le a büntetését, nem a bíróság, hanem egy büntetés-végrehajtási testület hatáskörébe tartozott, amely az elkövető alapos vizsgálatát követően hozta meg határozatát. A szabadságvesztés időtartama a fiatakorúak börtönében rendszerint hosszú volt, viszont rövidebb idő elteltével kerülhetett sor a feltételes szabadságra bocsátásra, mint a rendes börtönre ítélték esetében. Lásd Raimo Lahti i. m. 12—19. o.

¹ E látogatások eredményeképp születtek a következő tanulmányok: Keresztesy Béla: Tanulmányút Finnországban. Ügyészségi Értesítő 1975. 2., 39—41. old.; Brayer Márta: Tanulmányút Finnországban. Ügyészségi Értesítő 1977. 1., 38—41. old.; Böcz Endre: A szabadságvesztés büntetés a finn büntetőpolitikai és büntetőjogi feladatok tükrében. Ügyészségi Értesítő 1977. 2., 6—11. old.; Böcz Endre: A finn büntető jogszolgáltatás és jogképzés. JK. 1977. 6., 345—346. old.

— összehasonlítva a többi skandináv országokkal — késéssel, csupán részben és némely területen csökevényes formában valósultak meg. Így például relatíve határozatlan tartamú szabadságelvönő intézkedést csak a veszélyes visszaesőkkel szemben alkalmaztak, mégpedig kizárólag izolációs céllal. Ugyanakkor az 1902-es norvég, majd később a svéd és a dán törvény is gyógyító jellegű intézményekről is rendelkezett, ahol pszichopata vagy egyéb pszichikai rendellenességben szenvedő elkövetőket helyeztek el. A börtönviszonyok javítását, a büntettségvégrehajtási intézmények zsúfoltságának csökkentését is inkább drasztikus eszközökkel kívánták elérni Finnországban. 1930-ban bevezették a szigorított szabadságvesztést, melynek egy napja ötnapi szabadságvesztésnek felelt meg. A feltételes elítélés is csupán a szabadságvesztés káros hatásaitól óvta meg az alkalmi elkövetőket, de a próbaidő alatti felügyeletet — a fiatakorúak egy részét kivéve — főleg anyagi eszközök híján nem sikerült megszervezni. A rövid tartamú szabadságvesztések visszaszorítására elvben alkalmas napi pénzbüntetés sem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. A gyakorlatban ugyanis a pénzbüntetések átváltoztatása folytán a rövid idejű elzárások száma továbbra is igen magas maradt.⁴

II.

A XX. század 50-es és 60-as éveiben a tettes személyiségéhez igazodó szankciót hirdető mozgalom Skandináviában eljutott népszerűségének csúcsára. A második világháborút követő két évtized büntetőjogi reformjai valamennyi északi államban bővítették a bíró egyébként is széles mérlegelési jogkörét. Ezzel párhuzamosan egyre több lehetőséget kaptak a bűnüldöző hatóságok is, hogy eltekint-

senek a nyomozástól, illetőleg a vádemeléstől, ha a konkrét eset körülményei és az elkövető személyisége ezt indokolja.⁵

Ez a korszak mégsem tekinthető a szociológiai iskola által a múlt század végén megkezdett új egyszerű folytatásának. A pszichológia és a pszichiátria eredményei közvetlenül behatoltak a kriminálpolitikába, és egy új irányzat körvonalai rajzolódtak ki. A reszocializálás, az elkövető gyógyítása vált a büntetés központi feladatává.⁶ A pszichiátriai kezelés mindenható erejébe vetett hit nem ismert javíthatatlan bűnözőt, az ártalmatlanná tétel mint büntetési cél tehát talaját veszítette. De a korszak nem ismert „normális” alkalmi bűnözőt sem, akivel szemben a büntetés feladata a figyelmeztetésből állana. Mindenfajta deviáns magatartást, így a bűnözést is valamiféle betegséggént, a pszichikai fejlődés zavarának jelként fogták fel. A büntető igazságszolgáltatás egyetlen feladatának a „betegség” feltárását és megfelelő gyógy móddal történő kezelését tekintették. Az 50-es években kialakult kriminálpolitikai mozgalom innen kapta a treatment (kezelési) — ideológiai elnevezést. A korábban bevezetett és a fiatakorúakkal, valamint a megrögzött bűnözőkkel szemben alkalmazott határozatlan tartamú végrehajtási formák az új irányzatnak is megfelelték: a gyógyulás és így a szabadlábra helyezés optimális időpontja csak a kezelés során derül ki, tehát előre az ítéletben pontosan nem határozható meg.⁷

⁵ Ld. Franz Marcus: Bericht über die Entwicklung des Strafrechts in Dänemark 1957—1961. ZStW 1962. Heft 2. 359—375. o. Johs. Andenaes: Die norwegische Strafrechtsentwicklung 1953—1960. ZStW 1961. Heft 3. 509—535. o. Ivar Agge: Das neue schwedische Strafrechtsgesetzbuch. ZStW 1964. Heft 1. 107—143. o.

⁶ Az 50-es éveknek az elkövető reszocializálását valló kriminálpolitikai mozgalma nem egyedül Skandináviában jelentkezett. Eleendő utalni arra, hogy a „Société Internationale de Défense Sociale”-t 1947-ben alapította Filippo Gramatica. Skandináv sajátosság viszont az, hogy a speciális prevenciót és a reszocializálást hirdető irányzat követeléseit igen rövid időn belül pozitív szabályokban is testet öltötték. Ennek magyarázata lehet, hogy az északi országokban a második világháború kevéssé kompromittálta a célszerű és a tettes személyiségéhez igazodó szankció szükségességét hirdető büntetőjogi elméletet.

⁷ L. Bishop Norman: Beware of treatment! In: Some Developments in Nordic Criminal Policy and Criminology 19. old. Scandinavian Research Council for Criminology 1975.; Anttila Inkeri: Techniques of Individualization Processes

A treatment ideológia természetesen Finnországban is éreztette hatását. 1953-ban módosították a fiatakorúakat érintő rendelkezéseket, és ettől kezdve a fiatakorúak börtönében eltöltendő idő hosszabbításáról a börtönigazgatóság döntött, nem pedig a „laikus” bíróság. Ugyanebben az évben bővítették a biztonsági őrizet alkalmazhatóságának körét. A veszélyes visszaesőkön kívül a korlátozott beszámítási képességű, illetőleg pszichopata elkövetőket is e határozatlan tartamú szankcióval lehetett sújtani, amennyiben veszélyt jelentettek a társadalomra.

1966-ban a finn Btk új rendelkezése lényegesen növelte a bíróság mérlegelési jogkörét. Az újonnan bevezetett szabály szerint a bíróság eltekinthet a büntetés kiszabásától, amennyiben a bűncselekmény csekély súlyú, azt megbocsátható figyelemtelenség, megfontolatlanosság vagy tudatlanság okozta, és a közérdek nem kívánja az elkövető megbüntetését. Ugyanezen feltételek mellett az ügyész eltekinthet a vádemeléstől. A rendőrségről szóló törvény 14. §-a szintén lehetővé tette a nyomozás mellőzését, amennyiben az említett feltételeken túl a sértett nem támaszt követelést az elkövetővel szemben.⁸

Mindezen reformok ellenére a finn büntetőjogászok a speciális prevenciót a büntetés egyik, de nem kizárólagos céljaként ismerték el, és a treatment-ideológiát kritikával fogadták. A klasszikus büntetőjog eszméihez Skandinávián belül Finnországban ragaszkodtak a legerősebben. Amikor például az 1956-os svéd „társadalomvédelmi törvény” („Skyddslag”) alkotói a tisztán a prognózis-elven alapuló büntetőjog megteremtésére tettek kísérletet, és még az abszolút büntetési teória emlékét idéző „büntetés” szót is száműzték a kódexből, az egyik legtekintélyesebb finn büntetőjogász, Reino Ellilä, a személyi szabadság védelmében a következőket írta: „Igen gyakran az

Why? Crime Problems and Crime Policies. A Helsinki Jogpolitikai Intézet kiadványa, 1974.

⁸ L. Lahti Raimo: Toimenpiteistä luopumisesta rikosten seuroamusjärjestelmässä. Német összefoglaló: Über das Absehen von Strafe, Klage und Strafverfolgung im System der Folgen von Straftaten insbesondere in Blick auf das Absehen von Strafe. Helsinki, 1974. 577—590. old.

⁴ Ennek veszélyét ugyan már a törvénytervezet alkotói is felismerték, mikor azt javasolták, hogy a pénzbüntetés meg nem fizetése ne járjon automatikusan a helyettesítő szabadságvesztés elrendelésével, hanem a bíróság újabb tárgyaláson vizsgálja a fizetés elmulasztásának okait. Ez az elképzelés azonban nem vált valóra, ahogyan nem járt sikerrel a pénzbüntetés reformjával foglalkozó 1930-ban alakult bizottságnak az a javaslata sem, amely a reálfizetés bevezetését és a fizetési határidő hosszabbítását kezdeményezte.

»arany középut« választása, az objektív ítélőképesség megőrzése bizonyult a legbölcsebbnek, nem pedig a szükségtelen, olykor sportként űzött, mindenáron újra való törekvés. Így például az individuál-preventív reformok mindaddig támogathatók, míg ésszerű határokon belül maradnak. Ez azonban nem gyengítheti a generál-preventív hatást. Finnországban ugyanis — és véleményem szerint helyesen — a legnagyobb hangsúlyt éppen a generális prevencióra helyezik... A személyes szabadsággal és az egyenlőség elvével összhangban a büntetés előfeltétele az egyéni bűnösség, és a büntetésnek a cselekménnyel helyes arányban kell állania: az pedig tetтарыыos hátrányokozást jelent.⁹

Ugyancsak a generális prevencióra és a cselekmény és a szankció közötti helyes arány követelményére hivatkozva bírálta 1950-ben a finn legfelsőbb bíróság a fiatalokúak büntetőjogának módosítására létrehozott bizottság tervezetét, amely a vádemelés mellőzésének szélesebb körű alkalmazását és a büntetéseknek nevelő intézkedésekkel történő teljes felváltását javasolta.

A klasszikus büntetőjog eszméihez való ragaszkodás a szankciórendszernek a treatment-ideológia szellemében történő átalakítását nem tette lehetővé. Igaz ugyan, hogy különös figyelem kísérté ebből az időben a pszichopata 'elkövetőket, de a velük szemben alkalmazott biztonsági őrizet egyetlen feladata az ideiglenes ártalmatlanná tételben állott. A tetтарыыos büntetés elvéhez való ragaszkodás miatt a megrögzött visszaesőkkel és a pszichopátákkal szemben a biztonsági őrizetet nem büntetés helyett alkalmazták. Fennmaradt a „kétvágányúság”, a relatíve határozatlan tartamú szankció végrehajtása a proporcionális büntetés letöltése után kezdődött.

Nem történt gyökeres változás a büntetésvégrehajtás módszerei-

ben sem. Továbbra is tartotta magát az a nézet, hogy a bűncselekmény miatt kiszabott büntetés leglényegesebb tartalmi eleme a hátrányokozás. Ezért a bűncselekményt elkövetők számára a reszocializálást szolgáló intézményt nem hoztak létre. Kompromisszumos megoldás született: néhány korábban büntetőjogi úton üldözött cselekményt (prostitúció, tartási kötelezettség elmulasztása) depónalizáltak, és megvalósítóit igazgatási eljárás keretében néhány hónapos munkatelepen való tartózkodásra kötelezték. A munkatelepet — szemben a bűncselekmény miatt alkalmazott börtönnel — reszocializálást szolgáló intézménynek tekintették. Így nem kellett feladatni azt az elvet, hogy a büntetésvégrehajtás célja az ítéletben előírt „rossznak” a végrehajtása. Ugyanakkor nem érhetette a konzervatívizmus vádja sem a finn szankciórendszert, hiszen a deviáns magatartást tanúsítók egy része „kezelésben” részesült.

A büntetőjogászok és kriminológusok keresik a választ arra a kérdésre, hogy a többi északi államban oly népszerű kriminálpolitikai irányzat, majd később a treatment-ideológia miért nem tudott magának igazán utat törni Finnországban. Rendszerint két okot említenek: az egyik a finn büntetőjogászok hűsége a klasszikus iskola elveihez, a másik pedig az anyagi erőforrások és a megfelelő szakemberek hiánya. A kompromisszumos megoldások azonban egy harmadik tényezővel is magyarázhatók. A speciális szabadságelvönő intézkedések iránti igény — függetlenül attól, hogy ezeket nyíltan bevallva a társadalom fokozott védelme érdekében alkalmazzák, vagy a reszocializáció, a gyógyítás köntösébe bújtatják — abban az időben jelentkezett, amikor a büntetések szigora enyhült. (A széles körben alkalmazott halálbüntetés, testcsonkító büntetések és hosszú szabadságvesztések korában senki nem gondolt arra, hogy az elkövetők egy-egy csoportjával szemben hathatósabb védelmi eszközökre lenne szükség.) A skandináv országok régtől fogva élen jártak a büntetőjog humanizálása terén. Az „átlagelkövetőkre” szabott viszonylag enyhe szankciórendszer és büntetés-

kiszabási gyakorlat azonban nem nyújtott kellő védelmet a veszélyes bűnözőkkel szemben. Így kialakultak azok a büntetési formák, amelyekkel ezt a — legalábbis elvben — körülhatárolható elkövetői réteget lehetett sújtani.

Finnországban azonban az élet elleni bűncselekmények aránya az összбүнözésen belül lényegesen magasabb, mint a többi skandináv államban, a vagyon elleni deliktumok pedig hagyományosan súlyos erkölcsi és büntetőjogi rosszszallást váltanak ki.¹⁰ Az eltérő бүнözési struktúra és a tradicionális értékek továbbélése következtében a finn büntetéskiszabási gyakorlat jóval szigorúbb, mint a többi skandináv államé. Viszonylag gyakran alkalmazzák a szabadságvesztést, és az elzárás időtartama is jóval hosszabb, mint a többi északi országban.¹¹ A törvényi büntetési tételek és a büntetéskiszabási gyakorlat megfelelően biztosította a társadalom védelmét a veszélyes бүнözőkkel szemben is, és speciális szankciókra tulajdonképpen nem is volt igazán szükség.

III.

A klasszikus iskola hívei joggal feltették a büntetőjog garanciális elveit az új irányzat térhódításától. A treatment-ideológia sorsát azonban végül is nem a dogmatikai ellenvetések pecsételték meg Skandináviában, hanem az empirikus kutatások. A látens бүнözést felmérő vizsgálatok valamennyi északi országban igazolni látszottak azt a feltételezést, hogy a бűncselekmény elkövetése nem valamiféle lelki rendellenesség, beteg-

¹⁰ A százezer lakosra jutó emberölések száma körülbelül háromszor-ötször, míg az egyéb erőszakos cselekményeké kétszer-háromszor nagyobb Finnországban, mint Dániában vagy Norvégiában. A látens бүнözést vizsgáló kutatások a hivatalos statisztikánál is nagyobb eltérésekre utalnak. L. Hauge Ragnar-Wolf Preben: Criminal Violence in Three Scandinavian Countries, Scandinavian Studies in Criminology 1974. Vol. 51. 27–28. old. Az erőszakos бүнözésre vonatkozó adatokra, illetőleg az élet elleni cselekmények okaira ld. még Veli Verko: Homicides and suicides in Finland and their dependence on national character. Kopenhagen, 1951. Aromaa Kauko: Our violence. Scandinavian Studies in Criminology 1974. Vol. 5. 35–46. old. Kereszty: im.

¹¹ A skandináv országok közötti különbségekre l. Anttila: Crime Problems in Scandinavia. Crime Problems and Crime Policies, 4–5. old.

⁹ Elülä Reino: Menschenwürde und Schutz der persönlichen Freiheit im Strafrecht aus finnischer Perspektive. ZStW 1961., Heft 4., 668–675. old. A finn büntetőjogászoknak a treatment-ideológiával kapcsolatos álláspontjára l. Bóc Endre: A szabadságvesztés a finn büntetőpolitika és büntetőjogi felfogás tükrében c. tanulmányát.

ség szimptómája, hanem — legalábbis egy bizonyos életkorban — „normális” jelenség. A hatékonyság-kutatások pedig nem tudtak olyan adatot felmutatni, amely a treatment-intézmények eredményeibe vetett optimizmust alátámasztotta volna.¹²

Ahogy az várható volt, Finnországban született meg a treatment-ideológia tagadásaként az az új kriminálpolitikai irányzat, amely a büntetés feladatát nem az elkövető reszocializálásában, hanem a generális prevencióban jelöli meg. Hívei szerint a büntetőjog funkciója az, hogy erősíti a társadalomban általánosan elfogadott normákat, és a büntetés nem más, mint a közösség rosszszalló értékítéletének kifejezése. Ebből a tételtől vezetik le a további kriminálpolitikai követeléseiket. Pontosan meg kell határozni a büntetendő cselekmények körét, és az egyes felelősségi alakzatoknak megfelelő szankciók közötti helyes arányt meg kell teremteni. A büntetőjogon kívül eső magatartás tehát nem vonhat maga után a büntetésnél súlyosabb jogkövetkezményt.¹³ Ahhoz, hogy a büntetőjog a társadalmi normákat erősítő funkcióját elláthassa,

szükséges az egységes, a bűnösség mértékéhez igazodó büntetéskiszabás feltételeinek megteremtése, a büntetőjogi alapfogalmak törvényi meghatározása és a bírói mérlegelési jogkör szűkítése.

A neoklasszikus irányzat képviselői hangsúlyozzák, hogy a generális prevenció újracsatlása nem szigorítja a büntetéskiszabási gyakorlatot, hiszen a kutatási eredmények azt igazolják, hogy a büntetések súlyosbítása önmagában alig növeli az általános elrettentő hatást. A treatment-ideológia kudarca is arra int, hogy az intézményen kívüli szankciókat kell az előtérbe helyezni. A szabadságvesztésre csak akkor van szükség, ha egyedül az elkövető bebörtönzése fejezi ki kellőképpen a társadalom rosszszalló értékítéletét.¹⁴

Az utóbbi években végrehajtott reformok valóban a szankciórendszer enyhítésére és a szabadságelvonással nem járó büntetések előretörésére utalnak. 1969-ben módosították a pénzbüntetés szabályait. Megszüntették a helyettesítő szabadságvesztés automatikus elrendelését, mert a bíróság újabb tárgyaláson vizsgálja a fizetés elmaradását befolyásoló körülményeket és dönt az átválttatás szükségességéről. Csökkentették a helyettesítő szabadságvesztés maximális időtartamát is. 1971-ben szigorították a biztonsági őrzet elrendelésének feltételeit. Az új rendelkezés szerint már csak a személyek életére és egészségre veszélyes visszaesők sújthatók e szankcióval. A reform hatásaként a módosítás évében azoknak a száma, akikkel szemben a biztonsági őrzetet hajtották végre, 252-ről nyolcra csökkent.¹⁵ 1972-ben a finn Btk új rendelkezése felhatalmazta a bírót arra, hogy a generális prevenció szem előtt tartásával az általános törvényi minimum alatti szabadságvesztést, illetőleg szabadságvesztés helyett pénzbüntetést szabjon ki. 1975-ben és 1976-ban enyhítették a feltéte-

les szabadságra bocsátás, illetőleg a feltételes elítélés előfeltételeit.

Emellett lépéseket tettek az egységes ítélezési gyakorlat kialakítására is. Amikor a büntetéskiszabás, a vádemelés és a nyomozás mellőzése továbbfejlesztésének kérdése felvetődött, a gyakorlati és az elméleti jogászok általában szükségtelennek vélték a tervezett változtatásokat.¹⁶

1976-ban radikális módszerrel korlátozták a bíróság mérlegelési jogkörét. A Btk-nak a visszaesésről szóló rendelkezéseit felváltó hatodik fejezete ugyanis pontosan felsorolja azokat a súlyosító és enyhítő körülményeket, amelyeket a bírónak a büntetés kiszabásakor figyelembe kell vennie. A fejezet első szakasza hitet tesz a proporcionális büntetés mellett, amikor kimondja: „A büntetés kiszabásakor valamennyi enyhítő és súlyosító körülményt, valamint a büntetéskiszabás egységességét figyelembe kell venni. A büntetésnek a bűncselekmény súlyával és veszélyességével, valamint az elkövetőnek a tettben megnyilvánuló bűnösségével arányban kell állania.” Az új rendelkezés életbe lépésével hatályát veszítette az a szabály, amely a visszaesőkkel szemben lehetővé tette az újabb bűncselekményre megállapított büntetési tétel felső határa másfél-, illetőleg kétszeresének megfelelő tartamú szabadságvesztés kiszabását. Sőt a visszaesés súlyosító körülményként is csak akkor értékelhető, ha a korábbi és az elbírálásra kerülő újabb bűncselekmény közti kapcsolat alapján nyilvánvaló, hogy a vádlott kono- kul szebelyezkedik a törvényi tilalmakkal, előírásokkal.

Az évenkénti módosítások jeleztek, hogy az 1889 óta foltoztatott Btk-t hamarosan új kódex váltja majd fel. Sürgette ezt az időközben hatalmasra duzzadt büntetőjogi rendelkezéseket tartalmazó jogszabálytömeg.

A törvényelőkészítő bizottság 1972-ben látott munkához, és a

¹² A latens bűnözésre L. Anttila Inkeri —Jaakkola Risto: Unrecorded criminality in Finland. A Helsinkii Jogpolitikai Intézet kiadványa, 1966. Chrissite N.—Andenaes J.—Skirbeck S.: A Study of Self-Reported Crime. Scandinavian Studies in Criminology 1965. Vol. 1. 86—116. old. Elmhorn Kerstin: Study in Self-Reported Delinquency among Schoolchildren in Stockholm. Scandinavian Studies in Criminology. Vol. 1. 1965. 117—146. old. Greve Vagn: Our Non-Deviant Criminals. Scandinavian Studies in Criminology 1974. Vol. 5. 99—106. old. Megjegyzendő, hogy a válaszok ösztönesege végett a vizsgálat készítői nyilvánvalóan enyhébb bűncselekmények iránt érdeklődtek az „elkövetőktől”. Kérdéses, hogy a tesztekben szereplő jogsértések megvalósítói egyáltalán „bűnözőknek” nevezhetők-e, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy a cselekmények többsége a mi jogrendszerünkben pl. csupán a szabálysértési felelősséget alapozza meg. A hatékonyságkutatásokat ismerteti Bishop Norman: im. 20—21. old. és Anttila Inkeri: Conservative and Radical Criminal Policy in the Nordic Countries. Scandinavian Studies in Criminology 1971. Vol. 3. 12—13. old.

¹³ E tétel alapján állt elő több finn jogász és szociológus azzal a megfigyeléssel, hogy a prostitúciót nyilvánítsák ismét bűncselekménnyé, mivel az igazgatási eljárás keretében kiszabott „munkalepre utalás” súlyosabb szankció, mint a depónalizáció előtt alkalmazott vízsonyilag rövid tartamú szabadságvesztés-büntetés volt. A követelés nyilván nem túl komoly, és inkább az egyéb-ként sem számottevő prostitúció dekriminalizációját célozza, de elképzelhető, hogy például a tartási kötelezettség elmulasztását ismét bűncselekménnyé nyilvánítják. L. Anttila: im. 15. old.

¹⁴ A neoklasszikus irányzat tételének összefoglalása ld. Anttila Inkeri: A New Trend in Criminal Law in Finland. Criminology between the Rule of Law and the Outlaws. Deventer 1976.

¹⁵ Jellemző, hogy korábban a biztonsági őrzetre ítélt túlnyomó többsége kisebb vagyoni cselekményeket elkövető többszörös visszaeső volt. L. Anttila Inkeri: Incarceration for Crimes Never Committed. 10—11. old. A Helsinkii Jogpolitikai Intézet kiadványa, 1975.

¹⁶ A támadások elsősorban a vádemelés és a nyomozás mellőzése ellen irányultak, mivel az ügyési szervezet kialakulatlansága folytán a diszkrecionális jogkör ellenőrzését nem látták biztosítottak. Ld. Lauri Lehtimaja: Prosecutorial Discretion in Finnish Criminal Proceedings. The Institute of Public Law University of Turku. Series of Publications in Criminal and Procedural Law Vol. A. no. 4. 1976.

múlt év márciusban készítette el a hatályos szabályozás bírálatával, a büntetőjog funkciójával foglalkozó jelentését, amely a megalkotandó Btk körvonalait is vázolta.¹⁷ Az igazságügy-miniszternek benyújtott tervezet első része a büntetőjog feladatát vizsgálja, és azt az általánosan elfogadott előírások, normák erősítésében és ezáltal a társadalom szerkezetének szilárdításában jelöli meg. Hivatkozva az igazságügyi rendeltetésére álló erőforrások korlátozottságára, a bizottság a büntetőjogi túlszabályozás veszélyeire int, és ellenzi olyan tilalmak felvételét a kódexbe, melyek kikényszerítése nehezen biztosítható és melyeket nem támogat a közfelfogás.

A tervezet igazolja, hogy a tettarányos büntetés rehabilitációja nem zárja ki az eredmény-központúság meghaladását. A veszélyeztetési magatartások számát igencsak növelték a kódexben, és az az elképzelés, hogy a bűncselekményeket (például testi sértés, ittas vezetés) nem az eredmény, hanem más tényezők minősítenének.

A korábbi években már kialakult a szankciórendszer váza, ezért itt a bizottság nem tervez mélyreható változtatást. Leszögezi, hogy a büntetés alapvető tartalmi eleme az, hogy társadalmi rosszalást fejez ki, elsődleges célja pedig a bűnözés általános szintjének befolyásolása és nem az egyes elkövető megjavítása vagy gyógyítása. Ezért ellenez minden olyan speciális szankciót, amely csupán egy-egy elkövetői réteggel szemben alkalmazható, és javasolja a határozatlan tartamú szabadságelvonás minden formájának eltörlését. A tervezet szerint a büntetésnek igazodnia kell a bűncselekményben megnyilvánuló bűnösség fokához.

Mivel az empirikus kutatások azt bizonyították, hogy a szabadságvesztés egyetlen végrehajtási módja sem csökkenti a visszaesések számát, a bizottság a szabadságelvonással nem járó büntetések hatékonyságának növelését tűzte célul. A generális prevenció és az ítélkezési gyakorlat egysége érde-

kében egyszerű, áttekinthető szankciórendszert ajánl, és ezért csak két újabb szabadságelvonással nem járó büntetési nem bevezetését javasolja.

Tervezik a leggyakrabban alkalmazott szankció, a pénzbüntetés differenciálását. A napi pénzbüntetés, amely ma igen érzékenyen érinti az elkövetőt, mivel 1977 óta a finn bíróságok az egy napra jutó bruttó jövedelmének hozzávetőlegesen egyharmadában állapítják meg a napi összeget, a jövőben csak a súlyosabb bűncselekmények jogkövetkezményei között szerepelne. A kisebb súlyú, tömegesen előforduló jogsértések elkövetőivel szemben viszont a pénzbüntetést egy összegben szabnák ki. A bizottság sürgeti a pénzbüntetés behajtását szolgáló eszközök tökéletesítését, de a jelenlegi viszonyok között szükségesnek tartja a helyettesítő szabadságvesztés fenn tartását.

A tervezetben szereplő egyik eddig ismeretlen szabadságelvonás nélküli büntetés a feltételes szabadságvesztés alternatívájának szánt ún. kötelező jelentkezés. Ennek lényege, hogy az elítélt a bíróság előírásainak megfelelően 6–60 napon keresztül hetente 1–7 alkalommal köteles a rendőrségen, illetőleg erre kijelölt más hatóságnál jelentkezni.

Új szankció az ún. büntető megrovás is, amely a büntetéskiszabás mellőzésének helyére lépne. A változtatás indokaként azt említik, hogy a büntetőjogi szankciónak nevében is utalnia kell a társadalmi rosszallásra, mert a cselekmény antiszociális jellegét elítélő névleges büntetés növeli a generális preventív hatást. A bírósági büntető megrovás mintájára az ügyész és a rendőrség is figyelemztetésben részesítené az elkövetőt a jelenleg alkalmazott vádemelés, illetőleg nyomozás mellőzése helyett.

A szabadságvesztések tartamának rövidítésére a bizottság két megoldást ajánl: az egyik a generális minimum leszállítása 14-ről hat napra, a másik pedig a szigorított rendszerű elzárás bevezetése, melynek egy napja három napi „rendes” szabadságvesztésnek felelne meg.

Említésre méltó újítása a tervezetnek, hogy a büntetőjogi fe-

lelősség körét kiterjeszti a jogi személyekre is, melyek büntető megrovás mellett ún. testületi pénzbüntetéssel is sújthatók.

A bizottság garanciális szempontokra figyelemmel pontosan megfogalmazza a büntetőjog általános elveit és alapfogalmait (például szándékosság, gondatlanság). Az alapelvek közé felveszi a legalitás elvét, és rendelkezik a büntetőjogi felelősségrevonás akadályai közül azokkal, amelyek eddig nem szerepeltek a törvényben (például előjáró utasítása, a sértett beleegyezése, a jogban való tévedés).

A treatment-ideológiától való elfordulást jelzi a tervezet azon rendelkezése, amely csak akkor mentesíti az elkövetőt a büntetőjogi felelősség alól beszámítási képesség hiányából, ha ez a tettben megnyilvánul. Korlátozott beszámítási képesség esetén a bíróság a büntetést enyhébb tételhatárok között szabja ki. A pszichopátia önmagában nem tekinthető enyhítő körülménynek.

A jogbiztonság és az egységes ítélkezés érdekében a bizottság szerint a büntetési tételhatárokat szűken kell megvonni, és a büntetés kiszabását befolyásoló enyhítő és súlyosító körülmények törvényi felsorolása továbbra is indokolt.

A bizottság tervezete még nem jelenti azt, hogy a finn büntetőjog legújabb fejlődési szakasza lezárult volna. Már csak azért sem, mert a kodifikációs vita még folyik. A speciális prevenciót hangsúlyozók bizonyára támadják majd a tervezetet, mégpedig olyan fegyverrel, amelyet nemrégiben még ellenük vetettek be. Hivatkozhatnak ugyanis a büntetőjogi eszközök fejletlenségére, és joggal tehetik fel a kérdést: ha a tervezet alkotói nem azonosítják magukat a megtorlás elmélet híveivel és valóban meg kívánják haladni az eredmény-felelősséget, akkor miképp igazítják majd a bűnösség fokához a büntetést. Milyen módszerekkel tárják majd fel a jogsértő elkövetésekor tudatállapotát, hogy a büntetés arányos és így igazságos legyen.

A semleges szemlélő pedig azon tűnődhet, hogy a klasszikus büntetőjoghoz való menekvés mögött nem az húzódik-e meg, hogy a tervezet alkotói nem hisznek már

¹⁷ A Review of the Report of the Penal Code Committee of Finland. A Helsinki Jogpolitikai Intézet kiadványa, 1977.

a növekvő bűnözés visszaszorításának lehetőségében. A bizottság jelentésében valóban egy szó sem esik az emberéleteket követelő ijesztő méretű alkoholizmusról és az aggasztó fiataalkori bűnözésről. A neoklasszikus irányzat képviselői biztosan tisztában vannak e súlyos problémákkal, de azzal is, hogy a büntetőjog vajmi keveset tehet felszámolásukért. A hallgatás mindenestre jelzi, hogy a tervezet a pesszimista közérzet, a treatment mámorát követő másnaposság terméke. De egyben a kijózanodásé is. Bizonyítja ezt a tiszteltreméltóan reális alapállás: ha nem tudunk jobbat, hát igyekezzünk legalább a rosszat egyforma mértékkel mérni.

Bárd Károly